

Kalmarunionen igen
 MYTER OCH REALITETER KRING
 ÄLDRE TIDERS STATER

AF
 HARALD GUSTAFSSON

Hur ska vi förstå äldre tiders politiska enheter? Vad kan vi mena när vi talar om en stat under till exempel senmedeltiden? Hur såg man då på politisk-territoriella organisationer och förbindelser? Det är angelägna frågor som borde diskuteras mer av historiker; jag är därför glad att Markus Hedemann öppnar möjligheten för en sådan diskussion med sin artikel "Myten om Kalmarunionen och den nordiske enhed".¹

Jag vill göra tre saker i denna artikel. Jag vill först vända mig mot Hedemanns tes att Kalmarunionen i någon rimlig mening skulle vara en myt. För det andra citerar Hedemann mig flitigt och vi är eniga i vissa fall; på några punkter vill jag likväl diskutera vad jag upplever som missförstånd. Slutligen kommer jag att fundera över hur vi kan förstå äldre tiders politisk-territoriella enheter i Europa.

En lös men existerande personalunion

Hedemann ger själv en i mitt tycke träffande och med föreliggande forskningsläge passande karakteristik av föreningen av de tre rikena:

At sambindelsen imellem Danmark, Sverige og Norge var en personalunion med temmelig vidtgående muligheder for kongemagten til at styre de tre riger og anvende disses ressourcer alt efter, hvilke politiske mål der skulle forfølges, står klart.²

Efter att ha läst detta framstår det som mystiskt att Hedemann på samma sida kan skriva: "Fandtes Kalmarunionen? Svaret må blive nej".³ Så vitt jag förstår är det själva termen union han är ute efter (trots att han själv skriver "personalunion"). Han anser att den ger en felaktig bild av vad "sambindelsen" egentligen var.

Först noterar han, som många före honom, att ordet Kalmarunionen inte förekommer i samtiden. Han påstår att Holberg var den för-

¹ *Historisk Tidsskrift*, 118:1 (2018), s. 145-159 (2018:1).

² Hedemann 2018:1, s. 158.

³ Hedemann 2018:1, s. 158.

ste att använda det och citerar honom: ”den navnkundige Union blev sluttet til Calmar”.⁴ Här nämns alltså inte ”Kalmarunionen” så det måste vara ordet union Hedemann menar är epokgörande hos Holberg. Så är emellertid inte fallet; Svenska Akademiens ordbok har som äldsta belägg på ”union” just ett liknande omtalande av mötet i Kalmar från 1596.⁵

Oavsett beteckningens ålder är det en fråga om vad vi lägger i den. Hedemann menar att ordet union har ”positive konnotationer af enhed og uniformitet” och därför bör undvikas.⁶ Åtminstone för en svensk är detta ett förvånande påstående. Ordet kan kanske ge positiva eller negativa associationer i vissa sammanhang men upplevs på svenska huvudsakligen som neutralt beskrivande. I Norge – som är lika relevant som Danmark och Sverige när det gäller forskningen om Kalmarunionen – har ordet mig bekant huvudsakligen negativa konnotationer; en anledning till det starka EU-motståndet anses vara att man med ”union” associerar till personalunionen med Sverige 1814-1905, som har utpräglat ”bad press” i Norge.⁷ Och det motstånd mot den Europeiska Unionen som tidvis varit starkt i Danmark har knappast sett på unionens ”enhed og uniformitet” som något positivt. Att det skulle vara något aprioriskt ”bra” med en förbindelse som kallas union kan jag inte hålla med Hedemann om.

Hans viktigaste kritikpunkt är emellertid att forskningen ska ha överdrivit det enhetliga i tre riksförbindelsen. Det är riktigt att historikerna för Margretes och Eriks tid har talat om ett unionellt envælde.⁸ För Hedemann är detta dock ett kungligt välde inriktat på att samla resurser för att återta Slesvig, inget unionellt välde.⁹ Det kan diskuteras vad skillnaden skulle vara. Hedemann ställer sig oförstående till att Aksel E. Christensen anför olika sätt som kung Erik använde för att styra de olika rikena som argument för att han förde en nordisk enhetspolitik; det fanns, enligt Hedemann, inget ”unionellt”, som Chris-

⁴ Hedemann 2018:1, s. 145 not 2.

⁵ <https://www.saob.se/artikel/?seek=union&pz=1> (2019-02-17).

⁶ Hedemann 2018:1, s. 146.

⁷ Se t.ex. Lars Kjetil Køber: ”*verre enn unionen med Sverige*”, *Unionsbegrepet i norske EEC/EF/EU-debatter 1961-1994*, Oslo 2005.

⁸ T.ex. Erik Lönnroth: *Sverige och Kalmarunionen 1397-1457*, Stockholm 1969 (1934), s. 61.

⁹ Hedemann har väl belagt Slesvigpolitikens stora vikt under tidig unionstid i sin *Danmark, Slesvig och Holsten 1404-1448 – konflikt og konsekvens*, Aabenraa 2018 (2018:2).

tensen påstår, i detta.¹⁰ Jag kan inte se att det behöver ligga någon motsättning i att en stark regentmakt styr sina olika riken och länder på olika sätt, men allihop utifrån sina egna politiska preferenser.

Hedemann tycks emellertid kräva att för att tala om en union ska förbindelsen vara präglad av såväl ”bestræbelser på at skabe en enhed ud af de tre riger” som ”lighed imellem de nordiske riger”.¹¹ Det är inte bara anakronistiskt med hänsyn till senmedeltiden att kräva en sådan enhetssträvan; inte ens alla unioner i vår samtid lever upp till eller strävar efter det. För mig är det snarare ett tecken på försök till centralstyre när kungen omgav sig med de rådgivare som passade honom, i stället för att sträva efter en rättvis fördelning mellan danskar, norrmän och svenskar.¹²

Hedemanns ovan citerade karakteristik av unionen som en personalunion förefaller mig ha brett stöd i dagens forskningsläge. Hedemanns starkaste belägg på att någon ansett unionen bäras av en verklig samhörighetskänsla stammar från 1940-talet och den forskningsmässigt sedan länge överspelade Gottfrid Carlsson.¹³ I den senaste forskningsbaserade översikten på svenska skriver i stället Dick Harrison:

Kalmarunion blev aldrig en verklig union som förenade Sverige, Norge och Danmark till ett enda rike. Sådana unioner (realunioner) var inte aktuella 1397 och är överhuvudtaget sällsynta i äldre historia. De svenska, danska och norska riksråden skulle under 1400-talet komma att agera på egen hand som tre separata församlingar. Det enda som var gemensamt för de nordiska länderna var själva kungamakten och dess politik. Kalmarunionen var

¹⁰ Hedemann 2018:1, s. 151; Aksel E. Christensen: *Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439*, København 1980, s. 197. Jag kan heller inte förstå varför Hedemann kräver att regenterna ska ha använt lika många danskar, norrmän och svenskar som sina förtrogna för att man ska kunna tala om ”et egentligt enhedsstyre” (s. 150) eller varför det skulle ha eftersträvats ”lighed imellem de nordiske riger” (s. 152). Historien ger många exempel på unioner där en part har haft en mer eller mindre tydlig förstarangsställning, Polen-Litauen och Soyjetunionen för att bara nämna några.

¹¹ Hedemann 2018:1, s. 151, 152.

¹² Hedemann 2018:1, s. 150, menar tvärtom att en sådan ”nogenlunde ligelig fordeling” skulle krävas.

¹³ Hedemann 2018:1, s. 146 f. Jag menar att Carlssons tes om en nordisk unionstanke inte har stöd i nyare forskning; däremot gjorde han i många detaljer skarpsynta iakttagelser som fortfarande kan utnyttjas.

alltså en utpräglad personalunion, vars innehåll ytterst berodde på de individer som höll ihop den.¹⁴

I huvudsak samma bild möter man i andra nyare översikter. Esben Albrechtsen konstaterar att ”landene smeltede ikke sammen, for hvert af de nordiske lande bevarede deres retsvæsen”.¹⁵ ”Tre rikene och en konung” är en talande rubrik hos Lars-Olof Larsson, den svensk som senast mer detaljerat behandlat unionen.¹⁶ I den mest aktuella norska översikten ger Halvard Bjørkvik visserligen ingen samlad värdering av Kalmarunionen, utan behandlar mest Norges förhållande till Danmark, där Norge med tiden ”knytttes nærmere til Danmark”, alltså varken någon rättvis balans mellan rikena eller någon sammansmältning.¹⁷

Hedemann kan ha en poäng i att det starkt centraliserande draget under kung Erik ibland kan ha överdrivits;¹⁸ å andra sidan gör han själv mycket av att understryka kungamakts förmåga att använda resurser från alla tre rikena för den slesvigska politiken.¹⁹ Kanske ligger det också något i att man överdrivit skillnaden mellan Margrethes påstått försiktiga och Eriks mer offensiva politik.²⁰ Dessa frågor får gärna diskuteras vidare av experterna på den tidiga unionstiden, till vilka jag inte kan göra anspråk på att höra. Jag menar mig dock kunna konstatera att Hedemann slår in öppna dörrar och ger en bild av den nordiska personalunionen som i stora drag sammanfaller med dagens forskningsläge. Jag kan inte se att vi riskerar att göra några grova miss-tolkningar om vi fortsätter kalla den ”Kalmarunionen” och tar namnet från Kalmarmötet 1397, även om förbindelsen kom till stånd redan 1389.²¹ Vi vet någorlunda vad vi syftar på.

14 Dick Harrison & Bo Eriksson: *Norstedts Sveriges historia 1350-1600*, Stockholm 2010, s. 77.

15 Esben Albrechtsen: *Danmark-Norge 1380-1814. Fælleskabet bliver til. Bind I. 1380-1536*, Oslo 1997, s. 132.

16 Lars-Olof Larsson: *Kalmarunionens tid. Från drottning Margareta till Kristian II*, Stockholm 1997, s. 25.

17 Halvard Bjørkvik: *Aschehougs Norges historie. Bind 4. Folketap og sammenbrudd 1350-1420*, Oslo 1996, t.ex. s. 155, 160, 192 f. (citat).

18 Se t.ex. hans kritik av Jens E. Olesens påstående om ”styrelsen af unionen som eet rige”, Hedemann 2018:1, s. 153.

19 Hedemann 2018:2, passim.

20 Hedemann 2018:1, s. 149.

21 Frågan om hur mycket vikt man ska fästa vid mötet i Kalmar avhänger bl.a. av hur man värderar de två dokumenten som är bevarade från mötet. Hedemann (2018:1, s. 148) talar i singular om ”Kalmarbrevet” och avser det

Från lösa dynastiska föreningar till konglomeratstater

Jag kan därför heller inte se att de ställen där han anför mig skulle styrka tesen om att någon Kalmarunion inte existerade. Han citerar till exempel mitt påstående, i min bok om Kalmarunionens upplösningsskede, att någon "unionspatriotism" inte fanns och att de "existerande politiska enheterna hade en stor seghet i den politiska kulturen".²² Men vem har påstått att det måste finnas detta slags patriotism för att man alls ska kunna tala om en union under senmedeltiden?

Det är tvärtom allmängods att benämna många av senmedeltidens dynastiskt sammanfogade, ofta kortlivade statsbildningar just unioner. Den norske historikern Steinar Imsen skriver om unioner i det område han kallar Östmellaneuropa, omfattande bland annat Polen, Böhmen och Ungern: "Unioner bildades och unioner upplöstes i ständigt skiftande mönster, och inhemska dynastier blandade sig med tyska furstehus"; han behandlar sedan den norsk-svenska 1300-talsunionen och Kalmarunionen i samma avsnitt.²³ Termen union brukar användas om Polen-Litauen, Aragonien-Kastilien (Spanien) och många andra mer kortlivade föreningar, utan krav på någon "unionspatriotism" i dem. De var lösa personalunioner, precis som Kalmarunionen, men likväl, med detta språkbruk, unioner.

Hedemann fäster sig vid att jag har en rubrik som lyder "Kalmarunionen fanns"; han menar att det visar att jag är "anfægtet" av tvivel.²⁴ Han har här inte observerat funktionen av detta avsnitt: det är ett konkluderande avsnitt på slutet av ett delkapitel där jag behandlat vilken roll unionspolitiken hade 1512-1520.²⁵ Jag noterar att "dessa tre riken" (som var samtidens beteckning) "var en ganska anonym storhet" och inte "lika institutionaliserad i den politiska kulturen" som de tre rikena och de två hertigdömena.²⁶ Men min slutsats är att det ändå finns många belägg för att den spelade roll för hur individer och grupper agerade. Det är en bärande tes i min bok att unionen som faktor i den

s.k. kröningsbrevet. Han har själv i en tankeväckande artikel argumenterat för att skillnaden mellan detta och det som kallats unionsbrevet är mindre än man velat göra gällande, en intressant tes som borde diskuteras mer: Markus Hedemann: "Unionsbrevets kongelige program og striden om Slesvig", *Scandia* 77:2, 2011.

²² Hedemann 2018:1, s. 157, från Harald Gustafsson, *Gamla riken, nya stater. Statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Stockholm 2000, s. 304.

²³ Steinar Imsen, *Senmedeltiden. Europas historia 1300-1550*, Stockholm 2011 (orig. på norska 2000), s. 130.

²⁴ Hedemann 2018:1, s. 145.

²⁵ Hela delkapitlet Gustafsson 2000, s. 52-57.

²⁶ Gustafsson 2000, s. 57.

politiska kulturen har negligerats i forskningen om tiden, som varit alltför nationellt inriktad. Detta gäller alltså Kalmarunionens slutskede och tiden fram till Brömsebroförbundet 1541, då unionen enligt många historiker var dödförklarad sedan länge. Hedemann får gärna ifrågasätta min tes, men i så fall utifrån en diskussion av mina belägg och argument, inte bara min konklusion.

Den bästa karakteristiken av det han inte vill kalla Kalmarunionen är enligt Hedemann att kalla det en konglomeratstat. Här anför han åter mig och säger att detta av mig föreslagna begrepp är det närmaste man kan komma som en beskrivning av ”förmoderne sammenslutninger af riger”.²⁷ Nu har jag emellertid varit tämligen tydlig, också på det ställe i min bok som Hedemann här anför, med att jag anser att konglomeratstaten kom senare; den var, menar jag, inte en allmänt förmodern företeelse utan något som hörde hemma i tidigmodern tid (cirka 1500-1800) i Europa. Konglomeratstaten var en stat där ett centrum styrde olika territorier på olika villkor och i med- och motspel mot deras lokala eliter, men där det ändå fanns ett tydligt centrum för hela staten i större utsträckning, en mer muskulös militär-fiskal stat än medeltidens lösa statsbildningar.²⁸

Jag har utvecklat detta i en artikel om Sveriges olika förhållanden till andra politisk-territoriella enheter, unionspartner och underlydande provinser under perioden 1319-1905.²⁹ Om man också ser på 1300-talets norsk-svensk-skånska union (eller snarare unioner, den norsk-svenska och den samtida svensk-skånska),³⁰ framgår den lösa sammansättningen av dessa tidstypiskt europeiska dynastiska föreningar tydligt. ”De tidigmoderna konglomeratstaterna var starkare centraliserade både inom kärnterritoriet och i förhållande till provinserna”, hävdar jag.³¹

Nu är det inget ovanligt att en historiker tar en annan historikers begrepp och ger det en lite annorlunda tillämpning än vad den förra avsett. Det kan vara produktivt och tankeväckande. Jag kanske har fel – kanske kan vi vinna i förståelse om vi drar beteckningen konglo-

²⁷ Hedemann 2018:1, s. 147.

²⁸ Gustafsson 2000, s. 25-27, särskilt uppställningen på s. 27, som jag inte tror kan missförstås.

²⁹ Harald Gustafsson: ”Sverige som partner 1319-1905. Ett perspektiv”, *Historisk tidskrift* 2016 nr 1.

³⁰ Jag har behandlat 1300-talets unioner i Harald Gustafsson: ”The Forgotten Union. Scandinavian dynastic and territorial politics in the 14th century and the Norwegian-Swedish connection”, *Scandinavian Journal of History*, vol. 42 nr 5, 2017.

³¹ Gustafsson 2016, s. 28.

meratstat tillbaka till medeltiden. Men Hedemann för över huvud taget inget sådant resonemang, utan lämnar läsaren i föreställningen att jag har karakteriserat Kalmarunionen som en konglomeratstat, när en av poängerna i min bok är just att den lösa skandinaviska unionen för Danmarks, Norges och Slesvig-Holsteins del efterträddes av en konglomeratstat. Jag är inte helt glad över att ett sådant missförstånd torgförs.

Det gamla Europas flertydiga stater

Hedemann anknyter också till mig i reflektionen att den moderna skillnaden mellan inrikes- och utrikespolitik är svår att göra för denna tid.³² Här närmar vi oss en kärnfråga om hur vi ska uppfatta den tidens stater. Den allt tydligare territoriellt avgränsade staten under tidigmodern tid, för att inte tala om enhetsstaten och nationalstaten från 1800-talet och framåt, kan inte föras tillbaka till medeltiden. Kalmarunionen är ett bra exempel. Striderna inom den, oftast mellan den i Danmark baserade kungamakten och fraktioner inom den svenska aristokratin, kan på en nivå betecknas som inbördeskrig. Men de var också inbördeskrig inom riket Sverige, där det alltid fanns de som stod på unionskungens sida. Margretes och Eriks slesvigiska politik kan ses som ett försök till territoriell expansion av staten, men den kan också förstås som att de försökte få starkare kontroll över ett område som de i princip redan ansåg sig ha rätt att behärska, alltså både som yttre aggression och inre konsolidering.

Ett mycket tydligt exempel på svårigheten att avgränsa en stat, som jag tidigare behandlat, är förhandlingarna under herredagen i Köpenhamn i juni 1533. Det danska förhållandet till Norge blev för de danska rådsherrarna viktigt för beslutet att skjuta upp kungavalet efter Frederik I. Samtidigt fördes förhandlingar med ledande slesvig-holsteinska rådsherrar om förhållandet mellan Danmark och hertigdömena. Här slöts en unionstraktat som var avsedd att säkra ett nära samarbete, en statlighet om man så vill, mellan Danmark och hertigdömena även i det fall att de skulle komma att välja olika regenter. Trots att frågorna avhandlades parallellt blandades de inte; Danmarks relation till Norge och till Slesvig-Holstein var två olika saker. Och samtidigt var en allians med Nederländerna och förhandlingar med Lübeck i spel. Vad är in- och vad är utrikespolitik? Var Danmark-Norge-Slesvig-Holstein en stat, eller två, eller tre? Kunde en politisk enhet fungera med flera furstar?³³

³² Hedemann 2018:1, s. 149.

³³ Gustafsson 2000, s. 207-217.

En lösning på dilemmat vore förstås att inte använda "stat" om äldre tiders politiska enheter. Jag tror emellertid att det skulle ge fler nackdelar än fördelar. I så fall måste vi besluta oss för några mycket detaljerade kriterier för en stat och ett *terminus post quem* när vi ska börja använda ordet, dessutom förmodligen olika sådana för olika delar av världen. En politisk-territoriell enhet som i någon rimlig mening kan föra en egen politik mot andra enheter och har ett politiskt centrum med någon rimlig grad av kontroll över den egna enheten (rimlig i en viss historisk kontext) finner jag vettigt att benämna stat. Faraonernas Egypten kan kallas stat likväl som Japan under Minamotoshogunatet eller Lübeck som fri riksstad. Det överensstämmer med vanligt språkbruk och behöver inte vara till nackdel vetenskapligt om vi ser statsbildning som en ständigt pågående process, inte som en utveckling mot ett färdigt stadium.³⁴

Det innebär emellertid att vi måste acceptera flertydigheten i de senmedeltida politiska enheterna i Norden. Kalmarunionen var verkligen ett statsalternativ, den kunde i princip ha utvecklat sig i riktning mot en starkare stat, så som skedde med Kastilien-Aragonien och Polen-Litauen. Men andra alternativ var de tre kungarikena, som i viktiga avseenden fortsatte att agera som egna stater även om unionstanken erkändes. Att unionskungen under långa tider inte kunde fungera i Sverige betydde inte att den svenska politiska eliten inte accepterade att Sverige befann sig i en förpliktande politisk förbindelse med Danmark och Norge, en "kärlig bebindelse" som man sa – däremot var man oense om villkoren för kungamaktens utövande och resultatet blev föga kärliga handlingar.³⁵ Samtidigt förde Sverige en tydlig egen utrikespolitik mot Novgorod/Ryssland. Men också de olika enheterna inom rikena kunde agera politiskt självständigt, som grevefejden ger exempel på i Danmark.

Vi måste alltså räkna med någon form av "statlighet" på flera nivåer samtidigt, i linje med den utskiftning av makten som karakteriserade stora delar av Europa under medeltiden. Under senmedeltiden började en utveckling mot tydligare avgränsade stater, där förhållandena på den italienska halvön, liksom statsmaktens stärkande i England och Frankrike i hundraårskrigets kölvatten, visade vägen.³⁶ I Norden

³⁴ En sådan processyn på statsbildning har jag flerstädes pläderat för, t.ex. i min *Makt och människor. Europeisk statsbildning från medeltiden till franska revolutionen*, Göteborg 2010.

³⁵ Jag menar mig ha visat detta för den sena unionstiden i Gustafsson 2000, där jag hävdar att det var först de situationsbetingade händelserna kring Christian II:s avsättning i både Danmark och Sverige som skapade tanken om ett Sverige utanför unionen.

³⁶ Gustafsson 2010, s. 36-46.

var det länge oavgjort om samma utveckling skulle ske inom Kalmarunionens ram eller i vart och ett av de tre rikena. Resultatet blev att endast Sverige bröt sig ut och levde ett "singelliv" fram till förvärvet av norra Estland 1561,³⁷ medan unionen hölls ihop och stärktes för Danmarks och Norges del, Norge blev närmast en lydstat och Slesvig-Holstein knöts fastare till Danmark-Norge genom Christian III:s maktövertagande. Därtill kom den lutherska reformationen med dess statsstärkande ideologi. En danskdominerad konglomeratstat kom till.

Frågan som reses av Hedemanns inlägg är dock, som sagt, inte begränsad till Norden. Visserligen skedde generellt, på mycket lång sikt, ett stärkande av den territoriella staten och så småningom, på 1800-talet, nationalstaten, men länge fanns stora variationer i Europas statsvärld. Det tyska riket, som både Danmark och Sverige hade mer än en fot i, var en komplicerad konstruktion, där en statlig utveckling ägde rum på furstendömenas nivå, med starka makter som Brandenburg, Kursachsen eller Bayern, medan, som senare forskning har visat, kejsardömesnivån fortfarande spelade roll som ram för politiskt handlande och garant för småstaterna ända fram till kejsardömet avskaffande.³⁸ Flera forskare har pekat på hur det länge i Europa fanns alternativ till den centraliserade furstestaten – fria städer, stadsförbund, kyrkligt styrda stater, lösa dynastiska imperier.³⁹

Vi måste alltså som europeiska historiker räkna med statlighet på olika nivåer och med många olika parallella former långt fram i tiden. Det innebär inte att vi inte ska använda behändiga kortformer, som Kalmarunionen, Danmark(-Norge), Spanien eller Österrike för dessa, för oss kanske besynnerliga, företeelser, men att vi också ska komma ihåg deras komplexitet. Och vi ska inte glömma bort statsalternativ, under eller vid sidan av sådana politisk-territoriella sammansättningar, som i sin samtid har spelat en stor roll, i alla fall för människorna som levde där. Ditmarsken, för att ta ett Danmark näraliggande exempel, hade före erövringen 1559 väl utvecklade organisatoriska strukturer av närmast statlig art, men även en pro forma-tillhörighet till furstbiskopsdömet Bremen (och var därmed också kopplat till Tysk-romerska rikets komplexa strukturer). Också som slesvig-holsteinskt område, delat mellan de två hertiginjerna (de danska kungarna och Gottorp),

³⁷ Mer om Sveriges väg till konglomeratstat i Gustafsson 2016.

³⁸ En fortfarande i stort giltig översikt över forskningsläget ger Peter H. Wilson: *The Holy Roman Empire 1495-1806*, Houndmills 1999.

³⁹ T.ex. Charles Tilly: *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990*, Cambridge, Mass. 1990; Henrik Spruyt: *The Sovereign State and Its Competitors*, Princeton 1994; Daniel H. Nexon: *The Struggle for Power in Early Modern Europe. Religious Conflict, Dynastic Empire and International Change*, Princeton 2009; Gustafsson 2010.

behöll det i stor utsträckning sitt inre självstyre.⁴⁰ Vi missförstår historien om vi för död och pina försöker pressa ner en väldefinierad territorialstat över äldre tids brokiga historiska kartor.

Det är, för att sammanfatta, en viktig diskussion Magnus Hedemann öppnar för, och trots oenighet på några punkter tror jag vi är överens om att vi behöver förstå förbindelsen mellan de nordiska rikena, och nordisk politik över huvud taget under senmedeltiden, bättre. Vi behöver lyfta oss från en metodologisk nationalism som ser 1800-talets nationalstater som utvecklingens mål och skriva en mer samlad nordisk historia om den "kärliga bebindelsen", vad vi nu än ska kalla den. Vi behöver rent allmänt fundera mer på hur vi ser på politisk-territoriella enheter och deras förbindelser, och hur samtiden gjorde det, i en tid före national- och enhetsstaterna.

⁴⁰ Kersten Krüger, "Die landschaftliche Verfassung Nordelbiens in der frühen Neuzeit: Ein besonderer Typ politischer Partizipation", i *Civitatium communitas. Studien zum europäischen Städtewesen*. Festschrift Heinz Stoob zum 60. Geburtstag, Köln 1984, som också ger exempel på fler sådana självstyrande bonderepubliker.